

Marcin Olszówka

Szkoła Główna Mikołaja Kopernika

ORCID: 0000-0001-8280-5088

Bartosz Zalewski

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0001-7508-354X

Słowa kluczowe: Konstytucja RP, ochrona życia dziecka poczętego, godność człowieka, macierzyństwo, demokratyczne państwo prawne, ochrona życia

Konstytucyjny standard ochrony życia dziecka poczętego w polskim porządku prawnym¹

1. Uwagi wprowadzające

Na gruncie obecnie obowiązującej Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. standard ochrony życia ludzkiego na prenatalnym etapie rozwoju wyznacza przede wszystkim pięć przepisów ustawy zasadniczej: art. 1, art. 2, art. 18, art. 30 oraz art. 38. Ich znaczenie dla zapewnienia dziecku poczętemu gwarancji prawnej ochrony najcenniejszego dobra prawnego, jakim niewątpliwie jest życie człowieka², pozostaje jednak zróżnicowane i podlega pewnego rodzaju gradacji. Jakkolwiek jedynie art. 38 Konstytucji odnosi się do tego zagadnienia w sposób literalny, to podstawowe znaczenie przyznać należy art. 30 ustawy zasadniczej³. Obydwa przepisy pozostają ze sobą w ścisłym i nierozzerwalnym związku⁴. Trybunał Konstytucyjny zwrócił także uwagę na to, że istotna dla określenia prawnych standardów ochrony życia jest zasada demokratycznego państwa prawnego, aktualnie wyrażona w art. 2 Konstytucji⁵. Skorelowany z tą zasadą pozostaje również art. 1 Konstytucji, według którego Rzeczpospolita

1 W niniejszym opracowaniu wykorzystano fragmenty *Opinii amici curiae Fundacji Instytut na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris w sprawie stwierdzenia niezgodności art. 4a ust. 1 pkt 2 oraz art. 4a ust. 2 zd. pierwsze ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* (Dz. U. Nr 17, poz. 78 z późn. zm.) z Konstytucją RP, przedłożonej Trybunałowi Konstytucyjnemu w postępowaniu prowadzonym pod sygnaturą K 13/17, autorstwa M. Olszówki i B. Zalewskiego. Opinia dostępna jest pod adresem internetowym <https://ordoiuris.pl/opinia-amici-curiae-w-sprawie-stwierdzenia-niezgodnosci-art-4a-ust-1-pkt-2-oraz-art-4a-ust-2-zd>, dostęp: 5 września 2022 r.

2 Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 września 2008 r., sygn. K 44/07, OTK-A 2008, nr 7, poz. 126, pkt III.7.1.

3 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r., sygn. K 1/20, OTK-A 2021, nr 4, pkt III.1.2 oraz 3.1; T. Sroka, objaśnienia do art. 38, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, Nb. 16.

4 Trybunał Konstytucyjny stwierdził: „Demokratyczne państwo prawne to państwo oparte na poszanowaniu człowieka, lub a w szczególności na poszanowaniu i ochronie życia oraz godności ludzkiej. Te dwa dobra są sprzężone w bezpośredni sposób” – wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 stycznia 2013 r., sygn. P 46/09, OTK-A 2013, nr 1, poz. 3, pkt III.3.1.

5 Zob. orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96, OTK ZU 1997, nr 2, poz. 19, pkt 3; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 stycznia 2013 r., sygn. P 46/09, pkt III.3.1.

Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli⁶. Niejako subsydiarne znaczenie przypada natomiast art. 18 ustawy zasadniczej, który nakłada na władze publiczne obowiązek ochrony macierzyństwa i rodzicielstwa oraz opieki nad tymi sferami, co implikuje konieczność zapewnienia ochrony życia obydwu podmiotów, które partycypują w więzi macierzyństwa – to jest matki i jej dziecka⁷.

Z ochroną życia ludzkiego związane są również inne przepisy Konstytucji, w tym zwłaszcza art. 39 (zakaz poddawania eksperymentom naukowym bez zgody osoby zainteresowanej), art. 40 (zakaz stosowania tortur oraz okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i karania, a także zakaz kar cielesnych), art. 41 ust. 1 (gwarancje nietykalności osobistej), art. 68 (prawo do ochrony zdrowia) oraz art. 233 ust. 1 (zakaz ograniczania praw i wolności określonych między innymi w art. 38 Konstytucji w czasie stanu wojennego i wyjątkowego).

Identyfikacja konstytucyjnego standardu ochrony życia dziecka poczętego wymaga również uwzględniania orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego⁸. Fundamentalne znaczenie przyznać w tym względzie należy historycznemu orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego z 28 maja 1997 r.⁹, a także wydanym później postanowieniu z 18 kwietnia 2018 r.¹⁰ i wyrokowi z 22 października 2020 r.¹¹ Istotne pozostają również inne rozstrzygnięcia sądu prawa, niekoniecznie bezpośrednio odnoszące się do zagadnienia aborcyjnego uśmiercania dziecka poczętego, jak w szczególności orzeczenie z 15 stycznia 1991 r.¹², uchwała z 17 marca 1993 r.¹³, wyrok z 7 stycznia 2004 r.¹⁴, wyrok z 30 września 2008 r.¹⁵, wyrok z 9 lipca 2009 r.¹⁶ czy wyrok z 22 stycznia 2013 r.¹⁷

6 Zob. M. Piechowiak, objaśnienia do art. 1, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Tom I. Komentarz do art. 1-86...*, Nb. 105.

7 Zob. orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96, pkt 3. We wskazanym orzeczeniu Trybunał odnosił się do art. 79 ust. 1 przepisów konstytucyjnych, które zachowały moc obowiązującą na podstawie art. 77 Ustawy Konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz. U. Nr 84, poz. 426 z późn. zm.). Zob. także: M. Granat, *Opinia w sprawie zgodności z Konstytucją projektu ustawy o świadomym rodzicielstwie*, „Przegląd Sejmowy” 2004, r. XII, nr 6(65), s. 142–143.

8 R. Piotrowski, *Opinia w sprawie zgodności z Konstytucją projektu ustawy o świadomym rodzicielstwie*, „Przegląd Sejmowy” 2004, r. XII, nr 6(65), s. 153; R. Grabowski, *Opinia prawna do projektu ustawy o zmianie Konstytucji RP z uwzględnieniem pytania, czy możliwa jest inkorporacja art. 4a ust. 1 ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży do art. 38 Konstytucji*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia. Druk sejmowy nr 993*, red. M. Królikowski i in., Warszawa 2007 (seria Biura Analiz Sejmowych „Przed pierwszym czytaniem” 2007, nr 3), s. 72.

9 Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96.

10 Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 kwietnia 2018 r., sygn. S 2/18, OTK-A 2018, nr 20; postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 kwietnia 2018 r., sygn. K 50/16, OTK-A 2018, nr 19.

11 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r., sygn. K 1/20.

12 Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 stycznia 1991 r., sygn. U 8/90, OTK 1991, nr 1, poz. 8.

13 Uchwała Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 marca 1993 r., sygn. W 16/92, OTK 1993, nr 1, poz. 16.

14 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 stycznia 2004 r., sygn. K 14/03, OTK ZU 2004, nr 1, poz. 1.

15 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 września 2008 r., sygn. K 44/07.

16 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 lipca 2009 r., sygn. SK 48/05, OTK-A 2009, nr 7, poz. 108.

17 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 stycznia 2013 r., sygn. P 46/09.

Pod pojęciem życia ludzkiego rozumieć należy nie tylko minimum biologicznych funkcji niezbędnych do egzystencji człowieka, ale również wszelkie czynniki niezbędne do „prawidłowego rozwoju, a także uzyskania i zachowania normalnej kondycji psychofizycznej, właściwej dla danego wieku rozwojowego (etapu życia)”¹⁸. Nie ma najmniejszych wątpliwości, że życie ludzkie, w tym życie człowieka pozostającego w prenatalnej fazie rozwoju, jest wartością konstytucyjną, która powinna podlegać ochronie realizowanej przez ustawodawcę¹⁹. W literaturze podkreśla się jednocześnie, że życie człowieka stanowi naturalną i przyrodzoną wolność, *ipso se* pozbawioną charakteru normatywnego (ma ją dopiero regulacja sfery wolności życia)²⁰. Trzeba jednak zauważyć, że przedstawiciele nauki prawa nie są w tym względzie zupełnie konsekwentni, posługując się również terminem „prawo do życia” lub „prawo podmiotowe do życia”²¹. Jak słusznie zauważa Paweł Sarnecki, w obecnym stanie prawnym należy posługiwać się określeniem „prawa podmiotowego do ochrony życia”²². Przemawia za tym również wykładnia celowościowa²³ przepisów Konstytucji, w tym zwłaszcza art. 38. Niemniej jednak zwrot „prawo do życia” pojawia się również w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego²⁴. Należy go zatem traktować jako pewnego rodzaju skrót myślowy i rekonstruować jako prawo podmiotowe do zapewnienia prawnej ochrony naturalnej wolności, jaką jest życie ludzkie. Wolność ta nie jest nadana przez państwo, względem którego ma pierwotny charakter²⁵.

Jak trafnie podkreślono w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego dotyczącym tytułowej problematyki, „zasadą porządku prawnego Rzeczypospolitej” jest „prawo zarodka do życia” oraz „zakaz przedmiotowego traktowania jakiegokolwiek zarodka”²⁶. Pozbawione logiki byłoby zatem twierdzenie, że „prawo do życia” przysługuje człowiekowi pozostającemu w fazie zarodkowej, natomiast nie przysługuje człowiekowi w bardziej

18 Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96, pkt 3.

19 Tamże.

20 M. Piechowiak, *Wokół konstytucyjnej ochrony życia. Próba oceny propozycji nowelizacji Konstytucji RP*, „Przegląd Sejmowy” 2010, r. XVIII, nr 1(96), s. 31; T. Sroka, objaśnienia do art. 38..., Nb. 2; B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012: komentarz do art. 38, Nb. 1.

21 Przykładowo: M. Różański, *Prawo do życia w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarne” 2015, t. 6, s. 257 i n.; K. Borkowska, *Życie ludzkie jako przedmiot ochrony przepisów prawa ze szczególnym uwzględnieniem momentu objęcia ochroną*, „Security, Economy and Law” 2018 (XVIII), nr 1, s. 41 i n.

22 P. Sarnecki, komentarz do art. 38, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, LEX 2016, uwaga 4.

23 W toku prac nad konstytucją zwracano uwagę na omawiane zagadnienie. T. Sroka relacjonuje przebieg prac w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego w następujących słowach: „P. Andrzejewski stwierdził, że »zbytnią pychą jest pisanie w konstytucji, że człowiek ma prawo do życia, bo o tym nie przesądza prawo pozytywne, tylko Stwórca czy prawo naturalne lub powszechnie obowiązujące standardy praw człowieka, które na zasadzie deklaratoryjnej możemy przepisać do konstytucji«. Zgodził się z nim M. Drozdek stwierdzając, że »prawo do życia każdego człowieka jest jak najbardziej prawem naturalnym, bo człowiekowi z racji jego natury przynależy takie prawo« („Biuletyn KKZN” 1995, XII, s. 71). Także K. Łybacka wskazała, że określenie, iż każdy człowiek ma prawo do życia miałoby deklaratoryjny charakter, dlatego w wariantcie SLD było określenie, że każdy człowiek ma prawo do ochrony życia („Biuletyn KKZN” 1995, XII, s. 72)” (T. Sroka, objaśnienia do art. 38..., Nb. 26).

24 Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 kwietnia 2018 r., sygn. S 2/18.

25 P. Kuczma, *Prawna ochrona życia*, [w:] *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014, s. 31; M. Piechowiak, *Wokół konstytucyjnej...*, s. 31.

26 Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 kwietnia 2018 r., sygn. S 2/18.

zaawansowanym stopniu rozwoju fizycznego, jaki zaobserwować można w okresie płodowym. Nieuzasadniona – również z punktu widzenia art. 32 ust. 1 i 2 Konstytucji – byłaby także taka próba różnicowania sytuacji prawnej dziecka poczętego, w ramach której preferencyjnie traktowane byłyby jedynie te dzieci, których życie zaczęło się w drodze zapłodnienia pozaustrojowego. Prowadzi to do wniosku, że „prawo do życia”, o którym mowa w postanowieniu Trybunału Konstytucyjnego z 18 kwietnia 2018 r., dotyczy wszystkich dzieci poczętych, a jeszcze nienarodzonych. Teza ta znalazła swoje potwierdzenie w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 22 października 2020 r., w którym wskazano, że „dziecko jeszcze nieurodzone, jako istota ludzka, człowiek, któremu przysługuje przyrodzona i niezbywalna godność, jest podmiotem mającym prawo do życia, zaś system prawny zgodnie z art. 38 Konstytucji musi gwarantować należyłą ochronę temu centralnemu dobru, bez którego owa podmiotowość zostałaby przekreślona”²⁷.

Nadmienić wypada, że zarówno wskazane postanowienie TK z 18 kwietnia 2018 r., jak i późniejszy wyrok z 22 października 2020 r. nie mają w istocie rewolucyjnego charakteru, lecz całkowicie inferencyjny. W orzeczeniu z 28 maja 1997 r. Trybunał, choć wprawdzie ograniczył się do stwierdzenia, że życie człowieka zarówno przed narodzinami, jak i po nich stanowi „wartość chronioną konstytucyjnie”, to jednocześnie wyraźnie wskazał, iż podmiotowość prawna przynależna jest każdemu człowiekowi²⁸. Konstatacja, że dziecku poczętemu – jak każdemu innemu człowiekowi – przysługuje „prawo do życia” jest zatem jedynie logiczną konsekwencją dotychczasowego orzecznictwa Trybunału (stwierdzającego tylko to, co zawiera treść normatywna Konstytucji).

2. Art. 30 Konstytucji – obowiązek poszanowania godności człowieka jako podstawowy wyznacznik standardu ochrony życia ludzkiego

Jak dostrzeżono w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, między godnością człowieka a jego prawem do gwarantowanej przez państwo ochrony życia istnieje bezpośredni i nierozzerwalny związek²⁹. Jakkolwiek godność człowieka ma wymiar

27 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r., sygn. K 1/20, pkt III.3.4.

28 Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96, pkt 3. Zob. także: J. Haberk, *Cywilnoprawna ochrona dziecka poczętego a stosowanie procedur medycznych*, Warszawa 2010, s. 42–43 (wraz z cytowaną przez autorkę literaturą).

29 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r., sygn. K 1/20, pkt III.3.4; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 stycznia 2013 r., sygn. P 46/09, pkt III.3.1; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 września 2008 r., sygn. K 44/07, pkt III.8.1; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 września 2006 r., sygn. SK 14/05, OTK-A 2006, nr 8, poz. 97, pkt III.6.2; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 stycznia 2004 r., sygn. K 14/03, pkt III.4.1. Zob. także: wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 marca 1999 r., sygn. K 2/98, OTK ZU 1999, nr 3, poz. 38, pkt III; T. Sroka, objaśnienia do art. 38..., Nb. 15–16; P. Sarnecki, komentarz do art. 38..., uwaga 3; L. Bosek, *Opinia prawna odnosząca się do zmian w polskim ustawodawstwie zwykłym, które są niezbędne do zapewnienia ochrony godności i podstawowych praw istoty ludzkiej w okresie prenatalnym w sferze zastosowań biologii i medycyny wyznaczanej przez standardy międzynarodowe*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia...*, s. 56.

uniwersalny, a zatem ciążyący na władzach publicznych obowiązek jej respektowania i afirmacji nie wymaga wyrażnej eksplikacji w żadnym akcie normatywnym, to polski ustrojodawca zdecydował się na jego potwierdzenie w ustawie zasadniczej.

Już w preambule Konstytucji zawarto adresowane do stosujących ustawę zasadniczą wezwanie, aby „czynili to, dbając o zachowanie przyrodzonej godności człowieka”. Do tej samej wartości odwołuje się przede wszystkim art. 30 otwierający rozdział II dotyczący wolności, praw i obowiązków człowieka i obywatela: „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”. Nienaruszalność, o której mowa w art. 30, oznacza, że ochrona godności człowieka nie może być limitowana w żadnej sytuacji, czy to z powołaniem się na art. 1 (dobro wspólne), czy art. 2 (zasadę demokratycznego państwa prawnego), czy art. 31 ust. 3 (zasadę proporcjonalności). Zgodnie z art. 233 ust. 1 ustawy zasadniczej obowiązek poszanowania i ochrony godności ludzkiej, ciążyący na władzach publicznych, nie może być ograniczany także w trakcie stanu wojennego i wyjątkowego.

Źródłem godności człowieka – z uwagi na jej przyrodzony charakter – nie jest wola prawodawcy. Zasada ochrony i poszanowania tej godności stanowi bowiem łącznik między prawem naturalnym oraz prawem stanowionym³⁰. Prawo naturalne ma przy tym charakter nadrzędny względem prawa pozytywnego³¹. Jak wskazuje Leszek Bosek, przyrodzoność godności człowieka zakłada jej pierwotne wobec państwa istnienie oraz określa samodzielnie, to jest z wykluczeniem ingerencji prawodawcy, podstawowe skutki prawne jej uznania przez porządek prawny³². Godność człowieka jest pojęciem dużo starszym od praw człowieka, stanowi filar myślenia alternatywnego względem utylitaryzmu, wyraża „cywilizacyjny aksjomat, zgodnie z którym każdy człowiek posiada wewnętrzną, niezbywalną wartość, niezależną od cech osobniczych lub własnych zachowań, niezbywalną, jakościowo odmienną od innych bytów”³³. Innymi słowy, godność ludzka wskazuje na ontologiczną wyjątkowość człowieka³⁴.

30 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 lipca 2009 r., sygn. SK 48/05, pkt III.2.2. Zob. także: L. Garlicki, komentarz do art. 30, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, LEX 2016, uwagi 11–13; M. Zdyb, *Godność człowieka w perspektywie art. 30 Konstytucji RP*, [w:] *Normatywny wymiar godności człowieka*, red. W. Lis, A. Balicki, Lublin 2012, s. 50–52; K. Stępień, *Filozoficzne źródła sporu o rozumienie praw dziecka. Studium z filozofii prawa i praw człowieka*, Lublin 2016, s. 66 i n. (w kontekście prawa naturalnego jako źródła praw człowieka).

31 L. Garlicki, komentarz do art. 30..., uwaga 11.

32 L. Bosek, objaśnienia do art. 30, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Tom I. Komentarz do art. 1–86...*, Nb. 3 i 5.

33 Tamże, Nb. 2.

34 Zob. W. Granat, *Personalizm chrześcijański. Teologia osoby ludzkiej*, Poznań 1985, s. 559 i n. (zwłaszcza s. 567); T. Guz, *O naturze wrodzonej godności człowieka*, [w:] *Normatywny wymiar godności człowieka...*, s. 13 i n.; M. Zdyb, dz. cyt., s. 45. Na ten temat w kontekście aktów prawa międzynarodowego: J. Adolphe, *The Legal Anthropology of Human Rights: A Canvass of Approaches to Explain the Same Reality*, [w:] *Protection of Human Life in its Early Stage. Intellectual Foundations and Legal Means*, red. A. Stępkowski, Frankfurt am Main 2014, s. 18–19.

Ponadpozytywny charakter godności ludzkiej niejednokrotnie podkreślano w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Dla przykładu w wyroku z 4 kwietnia 2001 r. zauważono: „Już we wstępie do Konstytucji podkreśla się, że stosowaniu Konstytucji winna towarzyszyć dbałość o zachowanie przyrodzonej godności człowieka. Godność zatem nie może być rozumiana jako cecha czy też zespół praw nadanych przez państwo. Jest ona bowiem w stosunku do państwa pierwotna, w konsekwencji czego zarówno ustawodawca, jak i organy stosujące prawo muszą respektować treści zawarte w pojęciu godności, przysługującej każdemu człowiekowi”³⁵. Natomiast w postanowieniu z 6 listopada 2008 r. Trybunał wskazał, że „w myśl art. 30 Konstytucji, przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Prawodawca konstytucyjny uznaje tym samym przedpaństwowy i ponadkonstytucyjny charakter podstawowych praw człowieka. Państwo jest strukturą polityczną służebną wobec praw człowieka. Podstawowym zadaniem państwa jest zapewnienie wolności i praw człowieka i obywatela, które nie pochodzą z woli państwa. Fakt ten może stanowić istotny argument za wykładnią Konstytucji nadającą jej normom możliwie najszerszy zakres czasowy ich stosowania”³⁶.

W wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 22 października 2020 r. wskazano: „Godność człowieka jako taka nie jest prawem, ale jest fundamentem i źródłem, z którego prawa dopiero są wywodzone. Ponieważ stanowi ona ich źródło, to nie może być przez nie w żaden sposób ograniczana (...). Godność, jako przyrodzona i niezbywalna, nie wymaga legitymacji normatywnej, gdyż jej źródłem nie jest żadne uprawnienie nadawane przez państwo. Co więcej, jest ona w stosunku do niego pierwotna i stanowi swego rodzaju otwarcie systemu konstytucyjnego na wartości pozaprawne i uprzednie względem prawa. W tym też sensie przywołanie w tekście Konstytucji godności stanowi rodzaj łącznika, pomostu pomiędzy porządkiem prawa naturalnego a prawem pozytywnym (...)”³⁷.

Jak podkreśla się w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, na gruncie art. 30 Konstytucji „pojęciu godności ludzkiej należy przypisać charakter wartości konstytucyjnej o centralnym znaczeniu dla zbudowania aksjologii obecnych rozwiązań konstytucyjnych”³⁸. Natomiast zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 23 marca 1999 r.³⁹ przyjąć należy, że „Konstytucja w całokształcie swych postanowień daje wyraz pewnemu obiektywnemu systemowi wartości, którego urzeczywistnieniu służyć powinien proces interpretacji i stosowania poszczególnych przepisów

35 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 kwietnia 2001 r., sygn. K 11/00, OTK 2001, nr 3, poz. 54, pkt III.6.

36 Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 listopada 2008 r., sygn. P 5/07, OTK-A 2008, nr 9, poz. 163, pkt II.6.

37 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r., sygn. K 1/20, pkt III.3.3.1.

38 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 września 2008 r., sygn. K 44/07, pkt III.8.1.

39 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 marca 1999 r., sygn. K 2/98.

konstytucyjnych⁴⁰. Nie jest zatem możliwa wykładnia postanowień konstytucyjnych, która – wraz ze wszystkimi jej konsekwencjami – prowadziłaby do wyników mogących uzasadniać naruszenia godności człowieka. Co więcej, system aksjologiczny stanowiący fundament dla rozwiązań konstytucyjnych przyjętych w Polsce ma charakter obiektywny, a zatem wartości uznane przez ustrojodawcę za istotne i podlegające ochronie na gruncie ustawy zasadniczej nie mogą być relatywizowane.

Warto zauważyć, że użyty przez ustrojodawcę w art. 30 Konstytucji przymiotnik „przyrodzona” oznacza „dana przez naturę”⁴¹, czyli immanentnie właściwa istocie człowieka, nie zaś wynikająca z faktu narodzin⁴². Przyrodzony charakter godności oznacza uznanie człowieka i tylko człowieka za najwyższą wartość oraz – w konsekwencji – uznanie każdej istoty ludzkiej za osobę; a zatem samo istnienie człowieka stanowi konieczny i wystarczający warunek jego osobowej i podmiotowej egzystencji⁴³. Godność jest przyrodzona, więc przynależy każdemu człowiekowi, niezależnie od jego kwalifikacji, stanu psychofizycznego oraz aktualnej sytuacji życiowej, stanowiąc tym samym podstawę uznania jego podmiotowości⁴⁴. Bez znaczenia pozostają zatem okoliczności takie jak wiek, płeć, rasa czy stan zdrowia człowieka⁴⁵. Trafnie zatem wskazuje się w literaturze przedmiotu, że godność, o której mowa w art. 30, przynależna jest również dziecku poczętemu⁴⁶, bowiem istotą człowieczeństwa jest posiadanie przez organizm ludzkiego genotypu, który przesądza, iż dana istota żywa jest człowiekiem, bez względu na budowę, kształt, cechy morfologiczne tego organizmu, czy tym bardziej okoliczności towarzyszące jego poczęciu⁴⁷. Potwierdził to, jeszcze przed formalnym wejściem w życie Konstytucji RP z 1997 r., Trybunał Konstytucyjny, gdy zauważył, że „[r]ezygnacja z generalnej klauzuli przyznającej zdolność prawną w zakresie

40 Tamże, pkt III.

41 Zob. *Mały Słownik Języka Polskiego PWN*, red. E. Sobol, Warszawa 1993, s. 754.

42 Szerzej na ten temat: F. Cieply, *Aborcja eugeniczna a dyskryminacja osób niepełnosprawnych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, r. XIX, z. 2, s. 79–80. Zob. także L. Bosek, komentarz do art. 30..., Nb. 5; M. Królikowski, komentarz do art. 152, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do art. 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017, Nb. 12, SIP Legalis.

43 Zob. L. Bosek, objaśnienia do art. 30..., Nb. 2. Zob. także: F. Cieply, dz. cyt., s. 75 i n.

44 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 września 2008 r., sygn. K 44/07, pkt III.8.2.

45 Zob. W. Granat, dz. cyt., s. 563.

46 Zob. przykładowo: M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka. Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*, Lublin 1999, s. 84–85; L. Bosek, *Opinia prawna odnosząca się do zmian w polskim ustawodawstwie zwykłym...*, s. 56; W. Wróbel, *Opinia prawna dotycząca propozycji modyfikacji projektu zmiany art. 38 Konstytucji oraz znaczeniu wprowadzenia ewentualnych zmian do art. 30 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia...*, s. 96; R. Trzaskowski, *Opinia prawna na temat oceny cywilnoprawnych konsekwencji zmiany art. 38 Konstytucji RP* (Druk sejmowy nr 993), [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia...*, s. 45; A. Zoll, *Opinia prawna w sprawie oceny konstrukcji i skutków projektu zmiany art. 30 i 38 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia...*, s. 102–103; M. Królikowski, komentarz do art. 152..., Nb. 12; tenże, *Problem interpretacji tzw. przesłanki eugenicznej stanowiącej o dopuszczalności zabiegu przerwania ciąży*, [w:] *Współczesne wyzwania bioetyczne*, red. L. Bosek, M. Królikowski, Warszawa 2010, s. 177–178; F. Cieply, dz. cyt., s. 78–80; D. Karkowska, *Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 77.

47 M. Szydło, *Opinia prawna na temat petycji w sprawie ustawy o świadomym rodzicielstwie*, pismo BAS-WAL-2730/16 z dnia 8 marca 2017 r., [http://orka.sejm.gov.pl/petycje.nsf/nazwa/141/\\$file/141.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/petycje.nsf/nazwa/141/$file/141.pdf), s. 10–11, dostęp: 28 kwietnia 2022 r. Zob. też L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012, s. 165–167; J. Haberko, dz. cyt., s. 44; M. Królikowski, *Problem interpretacji...*, s. 177.

prawa cywilnego w żaden sposób nie rzutuje także na objęcie ochroną prawną tak istotnych dóbr prawnych, jak życie czy zdrowie *nasciturusa*, a w szczególności jego godność (...)”⁴⁸. Pogląd taki znajduje również oparcie w literaturze przedmiotu. Zgodnie ze słowami Andrzeja Zolla: „[ż]ycie człowieka jako przedstawiciela gatunku, ale przede wszystkim jako odrębnej istoty posiadającej zdeterminowane cechy jednostkowe, jest procesem i ten proces niewątpliwie rozpoczyna się z chwilą poczęcia. Z tą chwilą możemy mówić o człowieku z jego przyrodzoną i niezbywalną godnością i z wszystkimi wynikającymi z tego konsekwencjami, także dla obowiązków władz publicznych, w tym ustawodawczych. (...) Prawo do ochrony życia i prawo do ochrony zdrowia, ale także np. wolność od bycia przedmiotem eksperymentów naukowych niesłużących zdrowiu danego człowieka, nie może być wyłączone lub ograniczane w żadnej fazie życia człowieka”⁴⁹. Z kolei Marian Zdyb podkreślił: „[p]rawo do życia należałoby uznać za fundamentalną zasadę idei godności człowieka. Należy je uznać za nienaruszalne od momentu poczęcia aż do naturalnej śmierci”⁵⁰.

Dla faktu bycia człowiekiem całkowicie irrelevantny pozostaje zatem moment urodzenia. Człowiekiem jest się w tym samym stopniu przed urodzeniem i po nim, a supozycje, jakoby nie było wiadomo, kiedy rozpoczyna się „bycie” człowiekiem (życie ludzkie), nie mają żadnych podstaw naukowych, lecz są jedynie wyrazem przekonań właściwych różnym ideologiom oraz nurtom światopoglądowym kwestionującym obiektywny stan rzeczy i obiektywny system wartości⁵¹.

W świetle art. 30 Konstytucji najbardziej fundamentalnym obowiązkiem władz publicznych jest poszanowanie i ochrona godności człowieka, a zatem troska o respektowanie godności ludzkiej w całokształcie działań prawotwórczych, politycznych, administracyjnych i socjalnych, które podejmowane są przez władze Rzeczypospolitej. Określony w ustawie zasadniczej obowiązek ochrony i poszanowania przyrodzonej godności człowieka, spoczywający na władzach publicznych, musi realizować się także w przypadku troski o życie osób ciężko chorych i niepełnosprawnych oraz wiąże się z koniecznością zapewnienia im należytej opieki zdrowotnej i warunków bytowych. Podobnie ocenić należy dopuszczalność uśmiercenia dziecka nienarodzonego ze względu na okoliczności jego poczęcia (np. czyn zabroniony). Rażąco naruszeniem art. 30 Konstytucji jest zatem dopuszczalność zabijania takich osób, gdy pozostają jeszcze *in statu nascendi*.

48 Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96, pkt 4.4.

49 A. Zoll, *Opinia prawna...*, s. 102–103.

50 M. Zdyb, dz. cyt. s. 61.

51 M. Olszówka, *Analiza zgodności z prawem obywatelskiego projektu ustawy o prawach kobiet i świadomym rodzicielstwie*, 2017, <https://ordoiuris.pl/analiza-zgodnosci-z-prawem-obywatelskiego-projektu-ustawy-o-prawach-kobiet-i-swiadomym>, dostęp: 30 sierpnia 2022 r.

Zakaz naruszania godności człowieka ma charakter powszechny i adresowany jest do wszystkich ludzi⁵². Zwrócił na to uwagę Trybunał Konstytucyjny: „[b]ędąc źródłem praw i wolności jednostki, pojęcie godności determinuje sposób ich rozumienia i urzeczywistniania przez państwo. Zakaz naruszania godności człowieka ma charakter bezwzględny i dotyczy wszystkich. Natomiast obowiązek poszanowania i ochrony godności nałożony został na władze publiczne państwa”⁵³.

Warto dodać, że w nauce prawa formułowany jest trafny pogląd, iż „punktem wyjścia i centralnym punktem odniesienia dla rozważań o konstytucyjnym pojęciu godności staje się ujmowanie tego pojęcia w chrześcijańskiej nauce społecznej”⁵⁴. Ta natomiast w sposób jednoznacznie negatywny odnosi się do pozbawiania życia osób nienarodzonych, akcentując konieczność jego ochrony od momentu poczęcia. W encyklice *Pacem in terris* papież Jan XXIII wskazał prawo do życia jako pierwsze z praw człowieka⁵⁵. W deklaracji Świętej Kongregacji Nauki Wiary o przerywaniu ciąży (*De abortu procurato*) podkreślono: „[p]rawo do życia w całości przysługuje nawet najbardziej upośledzonemu starcowi – nie traci go ten, kto cierpi na nieuleczalną chorobę; tak samo pozostaje w mocy dla dziecka dopiero co narodzonego, jak i dla człowieka dojrzałego. Niewątpliwie wszelkie życie ludzkie domaga się poszanowania już od chwili poczęcia. Od chwili, w której komórka jajowa zostaje zapłodniona, rozpoczyna się życie, które nie jest życiem ojca ani matki, lecz nowej, żyjącej istoty ludzkiej, która rozwija się niezależnie od nich. Nie stałaby się istotą ludzką, jeśli nie byłaby nią od samego początku”⁵⁶. W Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* wskazuje się natomiast, że „[n]ależy więc z największą troską ochraniać życie od samego jego poczęcia; spędzanie płodu, jak i dzieciobójstwo są okropnymi przestępstwami”⁵⁷.

Z wielką troską do zagadnienia ochrony życia ludzkiego odnosił się papież św. Jan Paweł II, który w poświęconej tej tematyce, fundamentalnej encyklice *Evangelium vitae* wskazywał: „Ciężar moralny przerywania ciąży ukazuje się w całej prawdzie, jeśli się uzna, że chodzi tu o zabójstwo, a zwłaszcza jeśli rozważy się szczególne okoliczności, które je określają. Tym, kto zostaje zabity, jest istota ludzka u progu życia, a więc istota najbardziej niewinna, jaką w ogóle można sobie wyobrazić: nie

52 J. Potrzebszcz, *Godność człowieka w orzecznictwie polskiego Trybunału Konstytucyjnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2005, t. XV, nr 1, s. 30. Zob. również: P. Lee, R.P. George, *The Nature and Basis of Human Dignity*, „Ratio Iuris” 2008, Vol. 21, No. 2, s. 173 i n.

53 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 kwietnia 2001 r., sygn. K 11/00, pkt III.6.

54 L. Garlicki, komentarz do art. 30..., uwaga 9. Zob. również aprobujące dla poglądu L. Garlickiego uwagi L. Boska: *Opinia prawna odnosząca się do zmian w polskim ustawodawstwie zwykłym...*, s. 56.

55 Jan XXIII, Encyklika *Pacem in terris*, „Acta Apostolicae Sedis” (dalej: AAS) 55 (1963), pkt 11.

56 Św. Kongregacja Nauki Wiary, Deklaracja o przerywaniu ciąży (*de abortu procurato*), AAS 66 (1974), pkt. 3, 12.

57 Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, AAS 58 (1966), pkt 51.

sposób uznać jej za napastnika, a tym bardziej za napastnika niesprawiedliwego!”⁵⁸. Dalej św. Jan Paweł II podkreślał: „Kiedy Kościół stwierdza, że bezwarunkowe poszanowanie prawa do życia każdej niewinnej osoby – od poczęcia do naturalnej śmierci – jest jednym z filarów każdego cywilizowanego społeczeństwa, »pragnie po prostu przyczyniać się do budowy państwa o ludzkim obliczu. Państwa, które uznaje za swą podstawową powinność obronę fundamentalnych praw człowieka, zwłaszcza człowieka słabszego«”⁵⁹. Również papież Franciszek – rozszerzając możliwość udzielenia rozgrzeszenia z powodującego ekskomunikę *latae sententiae* grzechu aborcji na każdego księdza mającego prawo do spowiadania – jasno wskazywał: „[c]hciałbym podkreślić z całą mocą, że aborcja jest grzechem ciężkim, ponieważ kładzie kres niewinnemu życiu”⁶⁰.

Obowiązek pełnej ochrony życia poczętego jest najzupełniej zgodny z aksjologią przyjętą na gruncie polskiej ustawy zasadniczej, uznającej, że godność ludzka stanowi źródło wolności i praw człowieka, zaś – jak trafnie podkreślił Czesław Strzeszewski – „pierwszym i najważniejszym prawem osobowym jest prawo do życia”⁶¹. Zacerpnięta z katolickiej nauki społecznej teza o ścisłym związku poszanowania godności ludzkiej z prawną ochroną życia pozostaje w pełni kompatybilna z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego, który – jak wiadomo – stwierdził: „[n]ie można mówić o ochronie godności człowieka, jeżeli nie zostały stworzone wystarczające podstawy do ochrony życia”⁶².

Godność człowieka implikuje konieczność jego podmiotowego traktowania. Człowiek zawsze musi być podmiotem, a nie przedmiotem prawa. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego zaznaczono, że „na tle art. 30 Konstytucji sytuacja, w której człowiek stawałby się wyłącznie przedmiotem działań podejmowanych przez władzę, byłby »zastępowalną wielkością«, a jego rola sprowadzałaby się do czysto instrumentalnej postaci lub zarzut »ustawowego odpodmiotowienia-urzeczowienia« – mogą być uznane co do zasady za naruszenie godności”⁶³. Zidentyfikowane przez Trybunał Konstytucyjny warunki sprzeniewierzenia się przez ustawodawcę obowiązkowi poszanowania i ochrony godności człowieka w pełni znajdują ilustrację

58 Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, AAS 87 (1995), pkt 58.

59 Tamże, pkt 101.

60 Franciszek, List apostolski *Misericordia et misera*, AAS 108 (2016), pkt 12.

61 C. Strzeszewski, *Katolicka nauka społeczna*, Warszawa 1985, s. 384. Odnośnie do przepisów Konstytucji w tym względzie w podobnym duchu wypowiedział się L. Bosek: „Wykładnia systemowa art. 38 pozwala też na sformułowanie argumentu, iż życie ludzkie jest najistotniejszą z wartości konstytucyjnych. Przepis ten otwiera bowiem dział Konstytucji RP »Wolności i prawa osobiste«. Trudny do obalenia jest więc argument, iż życie ludzkie jest najistotniejszą wartością chronioną z mocy samej konstytucji (wyższą rangę ma tylko godność człowieka)” – L. Bosek, *Opinia w sprawie poselskich poprawek do projektu nowelizacji art. 38 oraz projektu nowego art. 236a Konstytucji RP*, „Przegląd Sejmowy” 2007, r. XV, nr 3(80), s. 152.

62 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 stycznia 2004 r., sygn. K 14/03, pkt III 4.1.

63 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 października 2002 r., sygn. SK 6/02, OTK ZU 2002, nr 5/A, poz. 65, pkt III.6.1.

w przepisach ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży⁶⁴. W optyce art. 4a ust. 1 ustawy aborcyjnej – szczególnie w pierwotnym brzmieniu i uwzględniający orzecznictwo Sądu Najwyższego dotyczące tak zwanych roszczeń *wrongful birth* i *contra legem* kreujących „prawo do przerywania ciąży” – dziecko nienarodzone podejrzewane o ciężką chorobę lub niepełnosprawność stawało się właśnie „zastępowalną wielkością”, przestawało być bowiem „kimś”, to jest osobą z przyrodzoną godnością człowieka, lecz było traktowane jako „coś”, co nie wyszło – jako błąd jeszcze możliwości (konieczny) do usunięcia i „zastąpienia” w przyszłości zdrowym dzieckiem, którego życie, jako „pełnowartościowe”, będzie już chronione od poczęcia na gruncie ustawy aborcyjnej oraz kodeksu karnego. Podobne konstatacje można sformułować w stosunku do dzieci poczętych na skutek (domniemanego) czynu zabronionego. Co więcej, to one, choć niewinne, ponoszą prawne, w tym te najsurowsze, najbardziej dotkliwe – bo skutkujące możliwością zabicia – konsekwencje czynu zabronionego (przestępstwa), w wyniku którego doszło do rozpoczęcia ich życia, a którego dopuścił się przecież kto inny.

Rekapitułując dotychczasowe rozważania, stwierdzić należy, że godność ludzka nie jest uzależniona ani od stanu fizycznego bądź psychicznego osoby, ani też od tak zwanej jakości życia człowieka, okoliczności jego poczęcia oraz innych utylitarnych kryteriów. Godność nie podlega gradacji, przynależy w równym (identycznym) stopniu wszystkim istotom ludzkim – tym już narodzonym oraz tym, które są w prenatalnej fazie rozwoju; tym, które cieszą się pełnią zdrowia, oraz chorym i niepełnosprawnym. Władze publiczne są zobowiązane do poszanowania i ochrony tej godności. Nie ulega wątpliwości, że dopuszczalność uśmiercania dzieci poczętych ze względu na ich cechy (podobnie jak innych niewinnych ludzi) jest sytuacją normatywną, która w sposób bezpośredni kwestionuje ich godność.

3. Art. 38 Konstytucji – gwarancja prawnej ochrony życia ludzkiego ze strony władz publicznych

Art. 38 ustawy zasadniczej stanowi, że Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia. Zgodnie ze wskazanym przepisem władze publiczne mają obowiązek prawnego zabezpieczenia biologicznej egzystencji człowieka zarówno na płaszczyźnie stanowienia, jak i stosowania prawa⁶⁵. Prawo to musi być

⁶⁴ Dz. U. z 2022 r. poz. 1575. Dalej: ustawa aborcyjna.

⁶⁵ T. Sroka, objaśnienia do art. 38..., Nb. 117–118 oraz 120.

rozpatrywane przede wszystkim w perspektywie wertykalnej (jednostka–państwo), ale również w ujęciu horyzontalnym (jednostka–jednostka)⁶⁶.

Zagadnieniem, które rodzi najwięcej wątpliwości w literaturze, jest zakres podmiotowy ochrony, o której mowa w art. 38 ustawy zasadniczej. Niektórzy przedstawiciele nauki prawa twierdzą, że nie jest nią objęty człowiek na prenatalnym etapie rozwoju. Stanowisko takie zajmował Wiesław Lang, który stwierdził, iż „gdyby art. 38 Konstytucji obejmował swoim zakresem podmiotowym »dzieci poczęte«, wówczas art. 148 kodeksu karnego musiałby być uznany za sprzeczny z tym przepisem Konstytucji. Objęcie życia ludzkiego w fazie prenatalnej ochroną prawną identyczną z ochroną prawną życia ludzi urodzonych wymagałoby użycia w przepisie art. 38 Konstytucji zwrotu: »każdemu człowiekowi od chwili poczęcia« (...)»⁶⁷. Autor ten dokonał jednak wykładni przepisu art. 38 Konstytucji z powołaniem się na przepisy ustawowe (art. 148 k.k.), co jest niedopuszczalnym zabiegiem interpretacyjnym, ponieważ to przepisy ustawy muszą być poddane wykładni prokonstytucyjnej, nigdy zaś odwrotnie.

Na poparcie tezy o wąskim zakresie podmiotowym art. 38 ustawy zasadniczej inne argumenty podał Wiesław Skrzydło. Autor ten stwierdził, że wzmiankowany przepis „poręcza ochronę życia człowieka, a więc jednostki już narodzonej, a nie tylko poczętej. Tak jest bowiem ten termin rozumiany w medycynie i prawie, w odróżnieniu od szerzej rozumianego terminu »istota ludzka«, którego w danym przepisie nie spotykamy”⁶⁸. Słabą stroną tego rodzaju argumentacji jest fakt, że określenia „istota ludzka” i „człowiek” są stosowane zamiennie, ponieważ stanowią ekwiwalenty semantyczne⁶⁹. Ten stan rzeczy dostrzeżony został zarówno w starszej, jak i nowszej judykaturze Trybunału Konstytucyjnego. W orzeczeniu z 28 maja 1997 r. „Trybunał Konstytucyjny oparł swoje rozstrzygnięcie na obowiązujących przepisach konstytucyjnych. Uchwalona 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja RP potwierdza w art. 38 prawną ochronę życia każdego człowieka. Podstawa konstytucyjna, na której oparł swoje orzeczenie Trybunał Konstytucyjny, znalazła więc swoje potwierdzenie i wyraźne wyartykułowanie w Konstytucji RP”⁷⁰. W wyroku z 22 października 2020 r.⁷¹ Trybunał utrzymał to stanowisko.

66 Tamże, Nb. 119; P. Kuczma, dz. cyt. s. 34.

67 W. Lang, *Opinia w sprawie zgodności z Konstytucją projektu ustawy o świadomym rodzicielstwie*, „Przegląd Sejmowy” 2004, r. XII, nr 6(65), s. 116.

68 W. Skrzydło, komentarz do art. 38, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, LEX 2013.

69 Według definicji słownikowej człowiekiem jest „*homo sapiens*, istota żywa z rodziny człowiekowatych, z rzędu naczelnych” (*Słownik języka polskiego*, Warszawa 1988, s.v. „człowiek”, s. 340) – definicja słownikowa nie pozwala zatem na przyjęcie rozróżnienia między terminami „człowiek” i „istota ludzka”. Pojęcia „człowiek” i „istota ludzka” są synonimami: <https://www.synonimy.pl/synonim/czlowiek>, dostęp: 5 maja 2020 r.

70 Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96, pkt 4.9.

71 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r., sygn. K 1/20.

W literaturze przedmiotu dominuje stanowisko, zgodnie z którym prawna ochrona życia, o której mowa w art. 38 ustawy zasadniczej, rozciąga się również na dzieci *in statu nascendi*⁷². Warto w tym względzie przytoczyć *in extenso* kilka szczególnie trafnych uwag podnoszonych przez przedstawicieli nauki prawa. Zgodnie z przywoływanym już poglądem Andrzeja Zolla: „Prawo do ochrony życia i prawo do ochrony zdrowia, ale także np. wolność od bycia przedmiotem eksperymentów naukowych niestujących zdrowiu danego człowieka, nie może być wyłączone lub ograniczane w żadnej fazie życia człowieka”⁷³. Z kolei Tadeusz Smoczyński przyjął, że „aktualnie obowiązująca Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. wyraźnie zapewnia ochronę życia (art. 38). Skoro życie zaczyna się od poczęcia, od pierwszego dnia ciąży, ochrona konstytucyjna dotyczy życia ludzkiego w każdej jego fazie”⁷⁴. Również Włodzimierz Wróbel – powołując się na cytowane wcześniej orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 1997 r. oraz zasadę *in dubio pro vitae humana* – stwierdził, że „życie w fazie prenatalnej jest także życiem człowieka, któremu, jako człowiekowi, przysługuje konstytucyjne prawo podmiotowe do jego ochrony”⁷⁵. Zbliżone stanowisko prezentuje Krzysztof Wiak, który uznał, że art. 38 Konstytucji RP – obok art. 18 i art. 68 – wyznacza „ogólne ramy ochrony życia i zdrowia dziecka poczętego” w prawie polskim⁷⁶. Także Leszek Bosek przyjął, że „[d]otychczasowe orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego wskazuje (...), iż życie człowieka w fazie prenatalnej podlega ochronie nie tylko przez ustawodawstwo zwykłe, lecz z mocy samej Konstytucji”⁷⁷. Podobny pogląd sformułował Tomasz Sroka, wskazując, że „konstytucyjne pojęcie »człowiek« lub »każdy człowiek« obejmuje wszystkie istoty ludzkie na każdym etapie rozwoju, w tym w okresie prenatalnym”⁷⁸. Autor ten dalej wywodził, iż „[n]ie można również zaakceptować tezy, wedle której art. 38 jest z jednej strony podstawą dla ochrony życia ludzkiego od chwili urodzenia

72 Tak przykładowo: M. Granat, *Opinia w sprawie zgodności z Konstytucją projektu ustawy o świadomym rodzieliwstwie*, „Przegląd Sejmowy” 2004, r. XII, nr 6(65), s. 142; M. Masternak-Kubiak, *Opinia w sprawie zgodności z Konstytucją projektu ustawy o świadomym rodzieliwstwie*, „Przegląd Sejmowy” 2004, r. XII, nr 6(65), s. 120; L. Bosek, *Opinia prawna w sprawie struktury normatywnej i konsekwencji prawnych propozycji poprawki do projektu ustawy o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia...*, s. 77; tenże, *Opinia w sprawie projektu nowelizacji art. 30 i art. 38 Konstytucji i zgodności z Konstytucją RP projektu ustawy z dnia 30 marca 2004 r. o świadomym rodzieliwstwie*, „Przegląd Sejmowy” 2007, r. XV, nr 3(80), s. 141; D. Dudek, *Opinia w sprawie poselskich poprawek do projektu nowelizacji art. 38 oraz projektu nowego art. 236a Konstytucji RP*, „Przegląd Sejmowy” 2007, r. XV, nr 3(80), s. 130–131; T. Smoczyński, *Opinia prawna o poselskim projekcie zmiany (art. 38) Konstytucji Rzeczypospolitej (Druk sejmowy nr 993)*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia...*, s. 18; W. Wróbel, *Opinia prawna odnosząca się do pytań dotyczących poselskiego projektu ustawy o zmianie Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia...*, s. 25; A. Zoll, *Opinia prawna...*, s. 103; M. Królikowski, *Problem interpretacji...*, s. 177; T. Sroka, objaśnienia do art. 38..., Nb. 99; Ł. Pilarz, *Ochrona dziecka poczętego a eksperyment medyczny – co trzeba jeszcze poprawić?*, [w:] *Nasciturus pro iam nato habetur. O ochronę dziecka poczętego i jego matki*, red. J. Mazurkiewicz, P. Mysiak, Wrocław 2017, s. 249; M. Szydło, dz. cyt., s. 9.

73 A. Zoll, *Opinia prawna...*, s. 103.

74 T. Smoczyński, dz. cyt., s. 18.

75 W. Wróbel, *Opinia prawna o poselskim projekcie zmiany (art. 38) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Druk sejmowy nr 993)*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia...*, s. 21.

76 K. Wiak, *Polskie prawo karne wobec dziecka poczętego*, [w:] *Ius et lex. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza*, red. A. Debiński, A. Grześkowiak, K. Wiak, Lublin 2002, s. 102.

77 L. Bosek, *Opinia prawna dotycząca pytania, czy sprecyzowanie »od momentu poczęcia do naturalnej śmierci« obejmie ochronę życia ludzkiego powstającego ex utero oraz ochronę przeciwko interwencji w genomie ludzkim zmierzającej do osiągnięcia zmian genetycznych*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia...*, s. 63.

78 T. Sroka, objaśnienia do art. 38..., Nb. 99.

jako prawa podmiotowego, zaś z drugiej strony podstawą dla ochrony życia ludzkiego przed narodzeniem jedynie jako przedmiotowej wartości konstytucyjnej. Brzmienie tego przepisu nie pozwala bowiem na wyodrębnienie dwóch różnych treściowo norm określających odmienne zakresy podmiotowe i przedmiotowe ochrony tej samej wartości konstytucyjnej, jaką jest życie każdego człowieka (...)"⁷⁹.

Janusz Roszkiewicz uznał w całości za niekonstytucyjny art. 4a ust. 1 ustawy aborcyjnej, stwierdzając, że „życie ludzkie w fazie prenatalnej jest nie tylko wartością, ale jest objęte ochroną jako prawo podmiotowe, którego ewentualne ograniczenie musi mieć charakter proporcjonalny. Wprowadzenie wyjątku od prawa do ochrony życia ludzkiego byłoby możliwe wyłącznie w sytuacji, w której jest niewątpliwe, że nie da się ono pogodzić z analogicznymi prawami innych osób. Każdy wypadek ograniczenia prawnej ochrony życia ludzkiego – w stosunku do standardów ogólnych – musi być więc traktowany jako środek o charakterze *ultima ratio*. Moim zdaniem art. 4a ust. 1 ustawy o aborcji jest niezgodny z art. 38 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji”⁸⁰.

Niekiedy można się spotkać z tezą, że ochrona życia człowieka przed narodzeniem jest słabsza niż ta, która dotyczy osób w postnatalnej fazie życia⁸¹. Stanowisko takie sformułować można jednak tylko odnośnie do ochrony na gruncie aktów ustawowych, bowiem brak jest jakichkolwiek podstaw (językowo-gramatycznych, systemowych, celowościowych oraz aksjologicznych), które wskazywałyby na zróżnicowanie charakteru tej wartości wynikającej z przepisów konstytucyjnych (które same w sobie nie stanowią przepisów karnych). Konieczność zapewnienia prawnej ochrony życia ma charakter obiektywny, a brak jakichkolwiek podstaw do różnicowania wartości życia ludzkiego podkreśla się w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego⁸². Natomiast uniwersalny związek między prawną ochroną życia ludzkiego a normami o charakterze moralnym przemawia jedynie za możliwie najszerzą interpretacją art. 38 Konstytucji. Przypomnieć w tym miejscu można opinię wyrażoną przez Czesława Martyniaka, który stwierdził, że „w żaden sposób nie można odseparować prawa od moralności. Nie ma dwóch sposobów postępowania: jeden – osobisty, drugi – społeczny, obcy moralności. Oba powinny być moralne”⁸³. Dalej Martyniak wskazywał: „[p]rawo przeciwne moralności nie jest prawem, lecz nadużyciem prawa nieobowiązującym w sumieniu”⁸⁴.

79 Tamże, Nb. 102.

80 J. Roszkiewicz, *Prawo nasciturusa do życia w prawie konstytucyjnym i prawie międzynarodowym*, „Forum Prawnicze” 2017, nr 4(42), s. 108.

81 Zob. E. Zielińska, *Opinia prawna o poselskim projekcie zmiany (art. 38) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Druk sejmowy nr 993)*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia...*, s. 14. W nieco bardziej zawołowany sposób tezę taką wydaje się stawiać R. Grabowski, *Opinia prawna do projektu ustawy o zmianie Konstytucji RP...*, s. 69.

82 Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96, pkt 3.

83 C. Martyniak, *Obiektywna podstawa prawa według św. Tomasza z Akwinu*, [w:] tegoż, *Dzieła*, Lublin 2017, s. 148.

84 Tamże, s. 152.

Trzeba ponadto zauważyć, że skoro Konstytucja *expressis verbis* nie przesądza momentu początkowego objęcia życia człowieka prawną ochroną, oznacza to, że obowiązkiem władz publicznych jest jego ochrona od początku, czyli od poczęcia (zapłodnienia gamety żeńskiej przez gametę męską). Wynika to z co najmniej trzech powodów.

Po pierwsze, wykładnia systemowa nakazuje przyjąć, że skoro godność człowieka, będąca źródłem wolności i praw, przysługuje mu od poczęcia, to również prawna ochrona życia przysługuje każdemu człowiekowi od jego poczęcia. Jest to tym bardziej uzasadnione, że ochrona obu rozważanych wartości konstytucyjnych, czyli zarówno ochrona godności człowieka, jak i ochrona życia ludzkiego są ze sobą ściśle powiązane. Życie ludzkie jest bowiem jedną z fundamentalnych wartości konstytucyjnych, co wyraźnie potwierdził Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z 28 maja 1997 r.: „[w]artość konstytucyjnie chronionego dobra prawnego, jakim jest życie ludzkie, w tym życie rozwijające się w fazie prenatalnej, nie może być różnicowana”⁸⁵. Podkreślić trzeba, że wraz z wejściem w życie obecnie obowiązującej ustawy zasadniczej konstytucyjny standard ochrony życia ludzkiego – a zatem także życia dziecka poczętego – uległ wzmocnieniu poprzez sformułowanie *expressis verbis* przepisu ustanawiającego obowiązek prawnej ochrony życia ludzkiego. Trybunał zwrócił na to uwagę, konkludując uzasadnienie cytowanego tu orzeczenia w następujący sposób: „[u]chwalona 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja RP potwierdza w art. 38 prawną ochronę życia każdego człowieka. Podstawa konstytucyjna, na której oparł swoje orzeczenie Trybunał Konstytucyjny, znalazła więc swoje potwierdzenie i wyraźne wyartykułowanie w Konstytucji RP”⁸⁶. Podkreślić przy tym trzeba, że pogląd o tym, iż życie każdego człowieka jest wartością chronioną na gruncie konstytucyjnym, a w związku z tym ochrona życia ludzkiego musi być respektowana na poziomie ustawowym, jest bardzo konsekwentnie prezentowany w judykaturze Trybunału⁸⁷.

Po drugie, wykładnia literalna nakazuje przyjąć, że skoro Konstytucja w żadnym przepisie nie zawiera sformułowania typu „prawna ochrona życia każdego człowieka przysługuje od momentu narodzin” lub znaczeniowo równoważnego, to znaczy, że ustrojodawca prawną ochronę życia człowieka zagwarantował od jego początku, czyli od poczęcia.

85 Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96, pkt 3.

86 Tamże, pkt 4.9. Zob. również: K. Wiak, dz. cyt., s. 102; L. Bosek, *Opinia prawna odnosząca się do zmian w polskim ustawodawstwie zwykłym...*, s. 56 i n.

87 Poza cytowanym orzeczeniem z dnia 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96, zob. także: wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 stycznia 2004 r., sygn. K 14/03, pkt III.4.1; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 września 2008 r., sygn. K 44/07, pkt III.7.1.; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 stycznia 2013 r., sygn. P 46/09, pkt III.3.1; postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 kwietnia 2018 r., sygn. S 2/18 (prawo do życia zarodka); wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r., sygn. K 1/20, pkt. III.3.2 oraz 3.4. Na bezprawny (w sposób pierwotny względem ustawy) charakter zakazu uśmiercania dziecka poczętego wskazywał Trybunał już w orzeczeniu z dnia 15 stycznia 1991 r., sygn. U 8/90.

Po trzecie, Trybunał Konstytucyjny w swoim dotychczasowym orzecznictwie, interpretując ścisły związek art. 30 i art. 38 Konstytucji, zauważył, w ślad za doktryną, że z ustawy zasadniczej wynika dyrektywa interpretacyjna *in dubio pro vita humana*, zgodnie z którą „wszelkie możliwe wątpliwości co do ochrony życia ludzkiego powinny być rozstrzygane na rzecz tej ochrony”⁸⁸.

Jak nietrudno zauważyć, treść prawa do zapewnienia prawnej ochrony życia ludzkiego jest naruszana w przypadku takiego ukształtowania regulacji prawnych, które umożliwia zarówno organom władzy publicznej, jak i innym podmiotom unicestwienie materialnego (fizycznego) bytu człowieka, czyli jego zabicie. Nie tylko każdy przepis ustawy nakazujący eksterminację jakiejś grupy ludzi, lecz również „jedynie” pozwalający na zabijanie pewnych ludzi, czy to ze względu na ich wiek, stan zdrowia, okoliczności poczęcia czy inne cechy – zarówno przejściowe, jak i stałe – stanowi naruszenie istoty prawa gwarantowanego przez art. 38 Konstytucji.

4. Art. 2 Konstytucji – obowiązek prawnej ochrony życia ludzkiego jako konsekwencja zasady demokratycznego państwa prawnego

Zgodnie z art. 2 Konstytucji Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej. Należy podkreślić, że zawarte w wielokrotnie wzmiankowanym orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego z 28 maja 1997 r. rozstrzygnięcie, które stwierdzało niezgodność z ówczesnymi przepisami konstytucyjnymi art. 4a ust. 1 pkt 4 ustawy aborcyjnej, dopuszczającego uśmiercenie dziecka poczętego w sytuacji, gdy jego matka znajdowała się „w ciężkich warunkach życiowych lub w trudnej sytuacji osobistej”, zostało uzasadnione przede wszystkim treścią zasady demokratycznego państwa prawnego: „Podstawowym przepisem, z którego należy wyprowadzać konstytucyjną ochronę życia ludzkiego, jest art. 1 przepisów konstytucyjnych utrzymanych w mocy, w szczególności zaś zasada demokratycznego państwa prawnego. Państwo takie realizuje się bowiem wyłącznie jako wspólnota ludzi, i tylko ludzie mogą być właściwymi podmiotami praw i obowiązków stanowiących w takim państwie. Podstawowym przymiotem człowieka jest jego życie. Pozbawienie życia unicestwia więc równocześnie człowieka, jako podmiot praw i obowiązków. Jeżeli treścią zasady państwa prawa jest zespół podstawowych dyrektyw wyprowadzanych z istoty demokratycznie stanowionego prawa, a gwarantujących minimum jego sprawiedliwości, to pierwszą taką dyrektywą musi

88 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 stycznia 2004 r., sygn. K 14/03, pkt III.4.1.

być respektowanie w państwie prawa wartości, bez której wykluczona jest wszelka podmiotowość prawna, tj. życia ludzkiego od początków jego powstania. Demokratyczne państwo prawa jako naczelną wartość stawia człowieka i dobra dla niego najcenniejsze. Dobrem takim jest życie, które w demokratycznym państwie prawa musi pozostawać pod ochroną konstytucyjną w każdym stadium jego rozwoju”⁸⁹.

Przytoczone ustalenia Trybunału Konstytucyjnego zachowują w pełni aktualność, co potwierdza między innymi wyrok z 30 września 2008 r., w którym sąd prawa stwierdził: „zdecydowanie nieakceptowane w demokratycznym państwie prawnym, realizującym zasady sprawiedliwości społecznej i chroniącym życie oraz niezbywalną godność człowieka, byłoby ograniczenie prawnej ochrony życia człowieka w celu ochrony dóbr lokujących się niżej w hierarchii konstytucyjnej, np. własności i innych praw majątkowych, moralności publicznej, ochrony środowiska czy nawet zdrowia innych ludzi. Warunkiem ograniczenia prawa do prawnej ochrony życia jest więc zaistnienie sytuacji, w której jest niewątpliwe, że nie da się ono pogodzić z analogicznymi prawami innych osób. Przesłankę tę można określić ogólnie jako wymaganie symetrii dóbr: poświęcanego i ratowanego”⁹⁰. Albowiem w demokratycznym państwie prawnym „nie ma wątpliwości, że życie człowieka nie podlega wartościowaniu ze względu na jego wiek, stan zdrowia, przewidywany czas jego trwania, ani ze względu na jakiegokolwiek inne kryteria. Każdy człowiek, w tym także pasażerowie samolotu znajdującego się w przestrzeni powietrznej państwa, mają prawo do ochrony życia przez to państwo. Nadanie sobie przez państwo prawa do ich zabijania, chociażby w obronie życia innych ludzi, jest zaprzeczeniem tego prawa”⁹¹.

W cytowanych rozstrzygnięciach Trybunał Konstytucyjny doskonale uchwycił istotę demokratycznego państwa prawnego: „[d]emokratyczne państwo prawne to państwo oparte na poszanowaniu człowieka, a w szczególności na poszanowaniu i ochronie życia oraz godności ludzkiej”⁹². Demokratyczne państwo prawne to zatem takie, w którym nie wolno zabijać ludzi, szczególnie tych niewinnych i najbardziej bezbronnych – nienarodzonych, w tym nienarodzonych niepełnosprawnych. Warto zaznaczyć, że w doktrynie zwrócono uwagę, iż aksjologicznym uzasadnieniem demokratycznego państwa prawnego jest zasada dobra wspólnego (art. 1 Konstytucji), której zasadniczym elementem, jako sumy warunków umożliwiających i ułatwiających rozwój osoby ludzkiej, jej samorealizację i doskonalenie, oraz tworzonych przez nią społeczności (zrzeszeń), jest właśnie poszanowanie przyrodzonych praw oraz obowiązków osoby

89 Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96, pkt 3.

90 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 września 2008 r., sygn. K 44/07, pkt III.7.4.

91 Tamże, pkt III.7.5.

92 Tamże, pkt III.8.1.

ludzkiej wynikających z jej godności, w szczególności z prawnej ochrony życia. Artykuł 1 u podstaw państwa sytuuje bowiem człowieka żyjącego we wspólnocie, natomiast art. 2 wskazuje na podstawowe tego konsekwencje dla kształtu państwa⁹³. W demokratycznym państwie prawnym życie każdego człowieka – również pozostającego w prenatalnym stadium rozwoju – zasługuje na pełną ochronę.

5. Art. 1 Konstytucji – ochrona życia dziecka poczętego jako konsekwencja zasady dobra wspólnego

Zgodnie z art. 1 Konstytucji Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli. Przywołany przepis w swojej treści wyraźnie odwołuje się do koncepcji państwa jako „dobra wspólnego”, na co zresztą bezpośrednio wskazuje sama już nazwa „Rzeczpospolita”, której źródłostowu można się doszukiwać w zwrocie „rzecz wspólna”, „rzecz publiczna”. Termin ten jest dosłownym spolszczeniem łacińskiego *res publica*, a zatem jasno wskazuje na zakorzenione w tradycji antycznej wzorce, do których nawiązywano w ciągu stuleci polskiej historii⁹⁴. W rzymskiej refleksji filozoficznej nad państwem i prawem bardzo mocno akcentowany był charakter państwa jako dobra wspólnego wszystkich obywateli. Dał temu wyraz Ciceron w swojej próbie zdefiniowania państwa rzymskiego, gdy wskazywał, że republika to „wspólna sprawa, o którą dbamy pospołu, nie jako bezładna gromada, tylko liczne zgromadzenie, jednoczone uznawaniem prawa i pożytków z życia we wspólnocie”⁹⁵. Ciceron recypował wcześniejszą grecką koncepcję państwa jako wspólnoty obywatelskiej (*politeja*), obecną w twórczości Platona i Arystotelesa⁹⁶.

W tradycji antycznej oraz w późniejszych koncepcjach średniowiecznych – prezentowanych przede wszystkim przez Jana z Salisburii oraz św. Tomasza z Akwinu – państwo było w istocie wspólnotą polityczną, a zatem pozostawało tworem immanentnie złączonym z obywatelami, którzy tę wspólnotę tworzyli⁹⁷. W podobny sposób postrzegana była Rzeczpospolita Obojga Narodów, traktowana jako dobro

93 M. Piechowiak, objaśnienia do art. 1 Konstytucji RP..., Nb. 59, 69, 75, 105.

94 D. Pietrzyk-Reeves, *Wolność warunkowana cnotą: moralne podstawy wspólnotowego ładu politycznego w dawnej Rzeczypospolitej*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2017, t. 26, nr 2, s. 91.

95 Ciceron, *De re publica*, 1, 25, 39 (cyt. według tłumaczenia wydania: Ciceron, *O państwie. O prawach*, przeł. I. Żółtowska, Kęty 2018, s. 26). W okresie późniejszym „korzyść publiczna” (*utilitas publica*) stała się kryterium do dokonania przez jurystę Ulpiana dychotomicznego podziału prawa na publiczne i prywatne (zob. *Digesta Iustiniani Augusti*, eds. Th. Mommsen, P. Krueger, Berolini 1892, 1, 1, 1, 2).

96 Zob. E. Voegelin, *Platon*, przeł. A. Legutko-Dybowska, Warszawa 2015, s. 143; tenże, *Arystoteles*, przeł. M.J. Czarnecki, Warszawa 2011, s. 100 i n. Arystoteles pojmował państwo jako „wspólnotę szczęśliwego życia” – L. Dubel, M. Łuszczzyńska, *Średniowieczne źródła współczesnych koncepcji dobra wspólnego*, [w:] *Pro publico bono – idee i działalność*, red. M. Marszał, J. Przygodzki, Wrocław 2016, s. 65.

97 Na temat wkładu Jana z Salisburii i św. Tomasza z Akwinu w koncepcję dobra wspólnego (*bonum commune*) zob. L. Dubel, M. Łuszczzyńska, dz. cyt. s. 66 i n.

wspólne. Jak wskazuje Arkadiusz Stasiak, państwo „stało się czymś posiadanym wspólnie, o co należało dbać”⁹⁸.

Odwołanie do koncepcji Rzeczypospolitej jako dobra wspólnego znajduje się również w preambule Konstytucji, w której ustrojodawca utożsamia Polskę z „dobrem wspólnym”, a rozwija tę myśl w art. 1. Z kolei w art. 25 ust. 3 jest mowa o współdziałaniu państwa i kościołów oraz związków wyznaniowych „dla dobra człowieka i dobra wspólnego”. Troska o dobro wspólne jest również obowiązkiem każdego obywatela polskiego, na co wskazuje art. 82. Sugeruje to, że wszystkie podmioty życia społecznego i politycznego – państwo w sensie instytucjonalnym, kościoły i inne związki wyznaniowe, a także ogół obywateli – mają obowiązek dbania o dobro wspólne.

Koncepcja Rzeczypospolitej jako dobra wspólnego determinuje konieczność postrzegania państwa jako wspólnoty ludzkiej. Aspekt ten akcentuje się również w literaturze przedmiotu, wskazując na ścisły związek między ochroną życia ludzkiego (w tym życia ludzi pozostających na prenatalnym etapie rozwoju) oraz zasadą dobra wspólnego. Jak podkreśla Marek Piechowiak: „[n]awet jeśli wysłowiona w obecnym art. 2 Konstytucji RP zasada obejmuje prawa człowieka, to jednak – w oderwaniu od art. 1 – umieszcza je w perspektywie państwa jako czegoś pierwszego i pierwotnego, co wyraźnie jest widoczne w wyr. TK z 28.5.1997 r. (K 26/96, OTK 1997, Nr 2, poz. 19), gdy jeszcze przed wejściem w życie Konstytucji RP TK z zasady demokratycznego państwa prawnego wyprowadzał prawo do życia (...)”⁹⁹. W obecnym stanie prawnym prawodawca konstytucyjny wyraźnie potwierdził prymat człowieka – pojmowanego jako autonomiczny byt, którego immanentną cechą specyficzną (odróżniającą od innych bytów) jest godność ludzka – względem państwa. Państwo jest wspólnotą ludzką i względem ludzi pełni rolę służebną. Tak rozumiane ma przede wszystkim bronić ludzkiej godności i ludzkiego życia, jest to bowiem jego fundamentalne zadanie. Podobnie zatem jak w klasycznych koncepcjach państwa-wspólnoty politycznej (*politeja*, *civitas*) byt ten ma na gruncie polskich przepisów konstytucyjnych wymiar teleologiczny¹⁰⁰. Podstawowym celem państwa jest ochrona biologicznej egzystencji

98 A.M. Stasiak, *Patriotyzm w myśli konfederatów barskich*, Lublin 2005, s. 20. Tego rodzaju postrzeganie państwa jest spotykane już w okresie późnośredniowiecznym (XV w.) u Pawła Włodkowica oraz Stanisława ze Skarbimierza – zob. S. Wielgus, *Teoria ius gentium w średniowiecznej Polsce. Geneza, historia, twórcy, główne problemy*, [w:] *Paweł Włodkowic i polska szkoła prawa międzynarodowego*, red. M.A. Cichocki, A. Talarowski, Warszawa 2018, s. 210 i n. Podobnie Andrzej Frycz Modrzewski wskazywał, że Rzeczpospolita jest „wspólną wszystkim matką” – cyt. za D. Pietrzyk-Reeves, dz. cyt. s. 94. Również Konstytucja 3 maja wskazywała w swojej preambule, że została ustanowiona „dla dobra powszechnego, dla ugruntowania wolności, dla ocalenia ojczyzny naszej i jej granic” – cyt. za M. Piechowiak, objaśnienia do art. 1..., Nb. 7.

99 M. Piechowiak, objaśnienia do art. 1..., Nb. 105.

100 Co było najwyraźniej zarysowane u Arystotelesa – zob. *Polityka* 1, 1, 1: „Skoro każde państwo przedstawia się nam jako pewna wspólnota, a każda wspólnota powstaje dla osiągnięcia jakiegoś dobra (...), to jasną jest rzeczą, że wprowadzić wszystkie wspólnoty dążą do pewnego dobra, lecz w pierwszym rzędzie czyni to najprzedniejsza z wszystkich, która ma najważniejsze z wszystkich zadanie i wszystkie inne obejmuje” (Arystoteles, *Polityka*, przeł. L. Piotrowicz, Wrocław 2005, s. 3). Jak wskazuje E. Voegelin, w poglądach Arystotelesa cel (*telos*) przynależy do natury państwa, stąd filozof ten uważał państwo za byt naturalny

wspólnoty narodowej oraz obywatelskiej zarówno w wymiarze zbiorowym (przykładowo w przypadku konfliktu zbrojnego), jak i indywidualnym. W tym też sensie art. 1 w sposób samoistny wyznacza standard ochrony życia ludzkiego, obejmujący również osoby pozostające w prenatalnym stadium rozwoju, których status ontologiczny jest identyczny z ludźmi już urodzonymi.

6. Art. 18 Konstytucji – ochrona i opieka władz publicznych nad macierzyństwem i rodzicielstwem a standard ochrony życia dziecka poczętego

Troska o prawa *nasciturus* wynika także z konstytucyjnej zasady ochrony macierzyństwa i rodzicielstwa, o której mowa w art. 18 Konstytucji RP. Macierzyństwo jest wartością konstytucyjną, która nie może oznaczać wyłącznie ochrony interesów matki – zawiera w sobie również komponent ochrony dziecka poczętego, w szczególności zadbania o nienaruszalność jego życia. Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z 28 maja 1997 r. – którego obszerny fragment warto w tym miejscu przytoczyć *in extenso* – stwierdził:

„Pozostaje więc rozważyć, czy regulacja art. 4a ust. 1 pkt 4 [ustawy aborcyjnej – przyp. M.O., B.Z.] może zostać usprawiedliwiona prawem do odpowiedzialnego decydowania o posiadaniu dzieci. Prawo takie w rzeczy samej można wyprowadzić z zakresu podstawowych praw i wolności człowieka, zaś w samych przepisach konstytucyjnych, z gwarancji, jakie przewidują one dla macierzyństwa i rodziny. Prawo do rodzicielstwa musi być interpretowane w znaczeniu pozytywnym i negatywnym. Musi oznaczać ono bowiem zakaz podejmowania działań ograniczających wolność posiadania dzieci, jak również zakaz podejmowania działań przymuszających do posiadania dzieci.

Prawo to w sposób szczególny dotyczy decyzji o poczęciu dziecka. W istocie wszelką ingerencję, czy to władzy państwowej, czy to innych osób w tę sferę należałoby uznać za niedopuszczalne naruszenie podstawowego prawa każdego człowieka. Powstaje pytanie, czy prawo decyzji o posiadaniu dziecka można rozumieć szerzej, także jako prawo do decyzji o urodzeniu dziecka. W tym przypadku niedopuszczalne byłoby wprowadzenie prawnego zakazu urodzenia poczętego dziecka, zakazu, który byłby egzekwowany przez państwo. Podobnie niedopuszczalne byłoby ustanowienie

(a zatem nie jest to twór naturalny w sensie biologicznym) – E. Voegelin, *Arystoteles*, s. 87–89. Cel państwa, czyli „szczęśliwe bytowanie” – co M. Piechowiak określił z użyciem współczesnej terminologii prawniczej jako „rozwój osobowy” (M. Piechowiak, objaśnienia do art. 1...) – jest zatem podstawowym sensem jego istnienia, niemożliwym do osiągnięcia bez zagwarantowania ochrony życia ludzkiego.

jakichkolwiek negatywnych konsekwencji prawnych powiązanych z faktem urodzenia dziecka. Wszelkim interesom publicznym czy prywatnym, które mogłyby uzasadniać wprowadzenie tego typu regulacji należałoby przeciwstawić pierwszorzędną wartość życia dziecka poczętego oraz prawo rodziców do posiadania dzieci.

Inną kwestią jest rozważanie prawa do urodzenia dziecka w aspekcie negatywnym, a więc także jako prawo do przerwania ciąży. W tej sytuacji, w związku z powstaniem życia, prawo do decyzji o posiadaniu dziecka musiałoby sprowadzić się w istocie do prawa do nieurodzenia dziecka. Nie można decydować o posiadaniu dziecka w sytuacji, gdy dziecko to już rozwija się w fazie prenatalnej i w tym sensie jest już posiadane przez rodziców. Prawo do posiadania dziecka może być więc interpretowane wyłącznie w aspekcie pozytywnym, a nie jako prawo do unicestwienia rozwijającego się płodu ludzkiego.

Prawo do odpowiedzialnego decydowania o posiadaniu dzieci sprowadza się więc w aspekcie negatywnym wyłącznie do prawa odmowy poczęcia dziecka. Wówczas wszakże, gdy dziecko zostało już poczęte, prawo to możliwe jest do realizacji wyłącznie w aspekcie pozytywnym, jako m.in. prawo urodzenia dziecka i jego wychowania¹⁰¹.

Przytoczone ustalenia Trybunału Konstytucyjnego są uniwersalne i immanentne dla zasady demokratycznego państwa prawnego respektującego przyrodzoną i niezbywalną godność człowieka, a nadto znajdują szczególowe rozwinięcie w art. 18 Konstytucji, który nakazuje Rzeczypospolitej Polskiej otoczyć macierzyństwo i rodzicielstwo ochroną i opieką. Nie jest bowiem możliwe pełne realizowanie tego obowiązku przez władze publiczne, jeśli prawo pozwala na uśmiercenie *nasciturusa*, czyli jednego z dwóch podmiotów ustrojowo chronionej relacji macierzyństwa (rodzicielstwa), bez którego relacja ta zostałaby przerwana¹⁰².

Okres macierzyństwa obejmuje czas zarówno po narodzinach dziecka, jak i przed nimi – od momentu poczęcia. Na gruncie regulacji konstytucyjnych w obydwu sytuacjach mowa jest bowiem o matce – zgodnie bowiem z art. 71 ust. 2 Konstytucji: „Matka przed i po urodzeniu dziecka ma prawo do szczególnej pomocy władz publicznych, której zakres określa ustawa”. Jak zauważa się w orzecznictwie Trybunału, we wskazanej regulacji „mowa jest o matce »przed i po urodzeniu dziecka«. Korelatem relacji »bycia matką« jest relacja »bycia dzieckiem«. Jeżeli zaś matką jest się przed i po urodzeniu dziecka, to dzieckiem jest się nie tylko po narodzinach, ale także w okresie

101 Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96, pkt 4.3.

102 Zob. W. Borysiak, objaśnienia do art. 18, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Tom I. Komentarz do art. 1–86...*, Nb. 154–158.

przed nimi, czyli w prenatalnej fazie życia. Nie jest przy tym możliwe, że ktoś jest dzieckiem, a nie jest człowiekiem. Nie można wątpić, że każde dziecko jest człowiekiem (zob. wypowiedź senator Alicji Grześkowiak Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego, Biuletyn nr XLV, Warszawa 1997, s. 44)¹⁰³.

Macierzyństwo w świetle art. 18 jest stanem obiektywnym, niezależnym od indywidualnych, subiektywnych odczuć osób pozostających w tej wyjątkowej relacji. Fakt, że oznacza ono taką więź między matką i jej dzieckiem, która podlega ochronie prawnej, determinuje konieczność zabezpieczenia egzystencji podmiotów partycypujących w tej więzi. Obowiązek ochrony macierzyństwa – podobnie jak innych wartości określonych w art. 18 – ma charakter zasady ustrojowej (odnoszącej się do ustroju społecznego, nie zaś politycznego), a zatem jego treść determinuje rozumienie innych przepisów konstytucyjnych, w tym również tych, które dotyczą praw i wolności (rozdział II Konstytucji)¹⁰⁴. Ponadto nie tylko samoistnie wyznacza standard ochrony życia matki oraz jej dziecka (w tym także dziecka poczętego), ale również uniemożliwia taką wykładnię innych postanowień Konstytucji, która mogłaby prowadzić do obniżenia poziomu ochrony życia ludzkiego.

7. Wnioski

Wiele przepisów ustawy zasadniczej gwarantuje ochronę życia dziecka poczętego. Kluczowe znaczenie mają w tym zakresie art. 30 i art. 38, jak również art. 1, art. 2 i art. 18 Konstytucji RP. Pierwsze z wymienionych przepisów wprost nakładają na organy władzy publicznej obowiązek poszanowania godności ludzkiej, z czym immanentnie związany jest obowiązek zapewnienia prawnej ochrony życia ludzkiego. Żadna grupa osób nie może być spod niej wyjęta. Porządek prawny nie może dopuszczać wyjątków z uwagi na płeć, rasę, pochodzenie etniczne i narodowość, wiek, stadium lub jakość życia oraz z jakichkolwiek innych względów. Zachowanie życia warunkuje bowiem korzystanie ze wszystkich innych konstytucyjnych praw i wolności. Z tego względu trzeba przyjąć, że prawo do zapewnienia ochrony życia ludzkiego jest wobec nich nadrzędne. Analogiczne konkluzje wynikają z treści art. 2 Konstytucji RP statuującego zasadę demokratycznego państwa prawnego rozumianego nie jako terytorium wyznaczone granicami, ale wspólnota ludzi zasługujących na równą ochronę prawną, bez względu na urodzenie, oraz art. 1 – żaden rozwój, o integralnym i kompleksowym nie wspominając, nie będzie możliwy, jeśli człowiek zostanie pozbawiony życia. Również ochrona

103 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r., sygn. K 1/20, pkt III.3.3.2.

104 Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2011 r., sygn. SK 11/09, OTK-A 2011, nr 4, poz. 32, pkt III.3.4.

macierzyństwa i rodzicielstwa, która jest obowiązkiem władz publicznych w Polsce z mocy art. 18 Konstytucji RP, zawiera w sobie nakaz wprowadzenia norm gwarantujących prawną ochronę życia tak matki, jak i jej dziecka, jako konstytutywnych warunków trwania chronionej relacji.

Reasumując powyższe, skonstatować trzeba, że konstytucyjny standard ochrony życia człowieka, w tym dziecka poczętego, jest rekonstruowany na podstawie kilku wewnętrznie spójnych przepisów, które zapewniają stabilne gwarancje normatywne jego ochrony. Kwestia jego pełnej realizacji zarówno na poziomie ustawowym, jak i w praktyce stosowania prawa przez organy władzy publicznej to już jednak odrębne zagadnienie.

Bibliografia

Literatura

- » „Biuletyn KKZN” 1995, XII.
- » Adolphe J., *The Legal Anthropology of Human Rights: A Canvass of Approaches to Explain the Same Reality*, [w:] *Protection of Human Life in its Early Stage. Intellectual Foundations and Legal Means*, ed. A. Stępkowski, Frankfurt am Main 2014.
- » Arystoteles, *Polityka*, przeł. L. Piotrowicz, Wrocław 2005.
- » Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.
- » Borkowska K., *Życie ludzkie jako przedmiot ochrony przepisów prawa ze szczególnym uwzględnieniem momentu objęcia ochroną*, „Security, Economy and Law” 2018 (XVIII), nr 1.
- » Borysiak W., objaśnienia do art. 18, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- » Bosek L., *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012.
- » Bosek L., objaśnienia do art. 30, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- » Bosek L., *Opinia prawna dotycząca pytania, czy sprecyzowanie »od momentu poczęcia do naturalnej śmierci« obejmie ochronę życia ludzkiego powstającego ex utero oraz ochronę przeciwko interwencji w genomie ludzkim zmierzającej do osiągnięcia zmian genetycznych*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia. Druk sejmowy nr 993*, red. M. Królikowski i in., Warszawa 2007 (seria Biura Analiz Sejmowych „Przed pierwszym czytaniem” 2007, nr 3).
- » Bosek L., *Opinia prawna odnosząca się do zmian w polskim ustawodawstwie zwykłym, które są niezbędne do zapewnienia ochrony godności i podstawowych praw istoty ludzkiej w okresie prenatalnym w sferze zastosowań biologii i medycyny wyznaczanej przez standardy międzynarodowe*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia. Druk sejmowy nr 993*, red. M. Królikowski i in., Warszawa 2007 (seria Biura Analiz Sejmowych „Przed pierwszym czytaniem” 2007, nr 3).
- » Bosek L., *Opinia prawna w sprawie struktury normatywnej i konsekwencji prawnych propozycji poprawki do projektu ustawy o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia. Druk sejmowy nr 993*, red. M. Królikowski i in., Warszawa 2007 (seria Biura Analiz Sejmowych „Przed pierwszym czytaniem” 2007, nr 3).
- » Bosek L., *Opinia w sprawie poselskich poprawek do projektu nowelizacji art. 38 oraz projektu nowego art. 236a Konstytucji RP*, „Przegląd Sejmowy” 2007, r. XV, nr 3(80).

- » Bosek L., *Opinia w sprawie projektu nowelizacji art. 30 i art. 38 Konstytucji i zgodności z Konstytucją RP projektu ustawy z dnia 30 marca 2004 r. o świadomym rodzicielstwie*, „Przegląd Sejmowy” 2007, r. XV, nr 3(80).
- » Cieplý F., *Aborcja eugeniczna a dyskryminacja osób niepełnosprawnych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, r. XIX, z. 2.
- » Cyceron, *O państwie. O prawach*, przeł. I. Żółtowska, Kęty 2018.
- » *Digesta Iustiniani Augusti*, eds. Th. Mommsen, P. Krueger, Berolini 1892.
- » Dubel L., Łuszczyńska M., *Średniowieczne źródła współczesnych koncepcji dobra wspólnego*, [w:] *Pro publico bono – idee i działalność*, red. M. Marszał, J. Przygodzki, Wrocław 2016.
- » Dudek D., *Opinia w sprawie poselskich poprawek do projektu nowelizacji art. 38 oraz projektu nowego art. 236a Konstytucji RP*, „Przegląd Sejmowy” 2007, r. XV, nr 3(80).
- » Franciszek, *List apostolski Misericordia et misera*, „Acta Apostolicae Sedis” 108 (2016).
- » Garlicki L., komentarz do art. 30, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, LEX 2016.
- » Grabowski R., *Opinia prawna do projektu ustawy o zmianie Konstytucji RP z uwzględnieniem pytania, czy możliwa jest inkorporacja art. 4a ust. 1 ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży do art. 38 Konstytucji*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia. Druk sejmowy nr 993*, red. M. Królikowski i in., Warszawa 2007 (seria Biura Analiz Sejmowych „Przed pierwszym czytaniem” 2007, nr 3).
- » Granat M., *Opinia w sprawie zgodności z Konstytucją projektu ustawy o świadomym rodzicielstwie*, „Przegląd Sejmowy” 2004, r. XII, nr 6(65).
- » Granat W., *Personalizm chrześcijański. Teologia osoby ludzkiej*, Poznań 1985.
- » Guz T., *O naturze wrodzonej godności człowieka*, [w:] *Normatywny wymiar godności człowieka*, red. W. Lis, A. Balicki, Lublin 2012.
- » Haberko J., *Cywilnoprawna ochrona dziecka poczętego a stosowanie procedur medycznych*, Warszawa 2010.
- » Jan Paweł II, *Encyklika Evangelium vitae*, „Acta Apostolicae Sedis” 87 (1995).
- » Jan XXIII, *Encyklika Pacem in terris*, „Acta Apostolicae Sedis” 55 (1963).
- » Karkowska D., *Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Komentarz*, Warszawa 2012.
- » *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966).
- » Królikowski M., komentarz do art. 152, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do art. 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017, SIP Legalis.
- » Królikowski M., *Problem interpretacji tzw. przesłanki eugenicznej stanowiącej o dopuszczalności zabiegu przerywania ciąży*, [w:] *Współczesne wyzwania bioetyczne*, red. L. Bosek, M. Królikowski, Warszawa 2010.

- » Kuczma P., *Prawna ochrona życia*, [w:] *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014.
- » Lang W., *Opinia w sprawie zgodności z Konstytucją projektu ustawy o świadomym rodzicielstwie*, „Przegląd Sejmowy” 2004, r. XII, nr 6(65).
- » Lee P., George R.P., *The Nature and Basis of Human Dignity*, „Ratio Iuris” 2008, Vol. 21, No. 2.
- » *Mały Słownik Języka Polskiego PWN*, red. E. Sobol, Warszawa 1993.
- » Martyniak C., *Obiektywna podstawa prawa według św. Tomasza z Akwinu*, [w:] tegoż, *Dzieła*, Lublin 2017.
- » Masternak-Kubiak M., *Opinia w sprawie zgodności z Konstytucją projektu ustawy o świadomym rodzicielstwie*, „Przegląd Sejmowy” 2004, r. XII, nr 6(65).
- » Olszówka M., *Analiza zgodności z prawem obywatelskiego projektu ustawy o prawach kobiet i świadomym rodzicielstwie*, 2017, <https://ordoiuris.pl/analiza-zgodnosci-z-prawem-obywatelskiego-projektu-ustawy-o-prawach-kobiet-i-swiadomym>, dostęp: 30 sierpnia 2022 r.
- » Olszówka M., Zalewski B., *Opinia amici curiae Fundacji Instytut na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris w sprawie stwierdzenia niezgodności art. 4a ust. 1 pkt 2 oraz art. 4a ust. 2 zd. pierwsze ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. Nr 17, poz. 78 z późn. zm.) z Konstytucją RP, przedłożona Trybunałowi Konstytucyjnemu w postępowaniu prowadzonym pod sygnaturą K 13/17*, <https://ordoiuris.pl/opinia-amici-curiae-w-sprawie-stwierdzenia-niezgodnosci-art-4a-ust-1-pkt-2-o-raz-art-4a-ust-2-zd>, dostęp: 5 września 2022 r.
- » Piechowiak M., *Filozofia praw człowieka. Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*, Lublin 1999.
- » Piechowiak M., objaśnienia do art. 1, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- » Piechowiak M., *Wokół konstytucyjnej ochrony życia. Próba oceny propozycji nowelizacji Konstytucji RP*, „Przegląd Sejmowy” 2010, r. XVIII, nr 1(96).
- » Pietrzyk-Reeves D., *Wolność warunkowana cnotą: moralne podstawy wspólnotowego ładu politycznego w dawnej Rzeczypospolitej*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2017, t. 26, nr 2.
- » Pilarz Ł., *Ochrona dziecka poczętego a eksperyment medyczny – co trzeba jeszcze poprawić?*, [w:] *Nasciturus pro iam nato habetur. O ochronę dziecka poczętego i jego matki*, red. J. Mazurkiewicz, P. Mysiak, Wrocław 2017.
- » Piotrowski R., *Opinia w sprawie zgodności z Konstytucją projektu ustawy o świadomym rodzicielstwie*, „Przegląd Sejmowy” 2004, r. XII, nr 6(65).
- » Potrzeszcz J., *Godność człowieka w orzecznictwie polskiego Trybunału Konstytucyjnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2005, t. XV, nr 1.

- » Roszkiewicz J., *Prawo nasciturusa do życia w prawie konstytucyjnym i prawie międzynarodowym*, „Forum Prawnicze” 2017, nr 4(42).
- » Różański M., *Prawo do życia w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego” 2015, t. 6.
- » Sarnecki P., komentarz do art. 38, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, LEX 2016.
- » Skrzydło W., komentarz do art. 38, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, LEX 2013.
- » *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1988.
- » Smyczyński T., *Opinia prawna o poselskim projekcie zmiany (art. 38) Konstytucji Rzeczypospolitej (Druk sejmowy nr 993)*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia. Druk sejmowy nr 993*, red. M. Królikowski i in., Warszawa 2007 (seria Biura Analiz Sejmowych „Przed pierwszym czytaniem” 2007, nr 3).
- » Sroka T., objaśnienia do art. 38, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- » Stasiak A.M., *Patriotyzm w myśli konfederatów barskich*, Lublin 2005.
- » Stępień K., *Filozoficzne źródła sporu o rozumienie praw dziecka. Studium z filozofii prawa i praw człowieka*, Lublin 2016.
- » Strzeszewski C., *Katolicka nauka społeczna*, Warszawa 1985.
- » Św. Kongregacja Nauki Wiary, Deklaracja o przerywaniu ciąży (*De abortu procurato*), „Acta Apostolicae Sedis” 66 (1974).
- » Trzaskowski R., *Opinia prawna na temat oceny cywilnoprawnych konsekwencji zmiany art. 38 Konstytucji RP (Druk sejmowy nr 993)*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia. Druk sejmowy nr 993*, red. M. Królikowski i in., Warszawa 2007 (seria Biura Analiz Sejmowych „Przed pierwszym czytaniem” 2007, nr 3).
- » Voegelin E., *Arystoteles*, przeł. M.J. Czarnecki, Warszawa 2011.
- » Voegelin E., *Platon*, przeł. A. Legutko-Dybowska, Warszawa 2015.
- » Wiak K., *Polskie prawo karne wobec dziecka poczętego*, [w:] *Ius et lex. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza*, red. A. Dębiński, A. Grześkowiak, K. Wiak, Lublin 2002.
- » Wielgus S., *Teoria ius gentium w średniowiecznej Polsce. Geneza, historia, twórcy, główne problemy*, [w:] *Paweł Włodkowiec i polska szkoła prawa międzynarodowego*, red. M.A. Cichocki, A. Talarowski, Warszawa 2018.
- » Wróbel W., *Opinia prawna dotycząca propozycji modyfikacji projektu zmiany art. 38 Konstytucji oraz znaczeniu wprowadzenia ewentualnych zmian do art. 30 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia. Druk sejmowy nr 993*, red. M. Królikowski i in., Warszawa 2007 (seria Biura Analiz Sejmowych „Przed pierwszym czytaniem” 2007, nr 3).

- » Wróbel W., *Opinia prawna o poselskim projekcie zmiany (art. 38) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Druk sejmowy nr 993)*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia. Druk sejmowy nr 993*, red. M. Królikowski i in., Warszawa 2007 (seria Biura Analiz Sejmowych „Przed pierwszym czytaniem” 2007, nr 3).
- » Wróbel W., *Opinia prawna odnosząca się do pytań dotyczących poselskiego projektu ustawy o zmianie Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia. Druk sejmowy nr 993*, red. M. Królikowski i in., Warszawa 2007 (seria Biura Analiz Sejmowych „Przed pierwszym czytaniem” 2007, nr 3).
- » Zdyb M., *Godność człowieka w perspektywie art. 30 Konstytucji RP*, [w:] *Normatywny wymiar godności człowieka*, red. W. Lis, A. Balicki, Lublin 2012.
- » Zielińska E., *Opinia prawna o poselskim projekcie zmiany (art. 38) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (druk sejmowy nr 993)*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia. Druk sejmowy nr 993*, red. M. Królikowski i in., Warszawa 2007 (seria Biura Analiz Sejmowych „Przed pierwszym czytaniem” 2007, nr 3).
- » Zoll A., *Opinia prawna w sprawie oceny konstrukcji i skutków projektu zmiany art. 30 i 38 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia. Druk sejmowy nr 993*, red. M. Królikowski i in., Warszawa 2007 (seria Biura Analiz Sejmowych „Przed pierwszym czytaniem” 2007, nr 3).

Akty prawne

- » Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. z 2022 r. poz. 1575).

Orzeczenia sądowe i decyzje administracyjne

- » Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 stycznia 1991 r., sygn. U 8/90, OTK 1991, nr 1, poz. 8.
- » Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96, OTK ZU 1997, nr 2, poz. 19.
- » Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 listopada 2008 r., sygn. P 5/07, OTK-A 2008, nr 9, poz. 163.
- » Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 kwietnia 2018 r., sygn. K 50/16, OTK-A 2018, nr 19.
- » Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 kwietnia 2018 r., sygn. S 2/18, OTK-A 2018, nr 20.
- » Uchwała Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 marca 1993 r., sygn. W 16/92, OTK 1993, nr 1, poz. 16.

- » Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 marca 1999 r., sygn. K 2/98, OTK ZU 1999, nr 3, poz. 38.
- » Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 kwietnia 2001 r., sygn. K 11/00, OTK 2001, nr 3, poz. 54.
- » Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 października 2002 r., sygn. SK 6/02, OTK ZU 2002, nr 5/A, poz. 65.
- » Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 stycznia 2004 r., sygn. K 14/03, OTK ZU 2004, nr 1, poz. 1.
- » Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 września 2006 r., sygn. SK 14/05, OTK-A 2006, nr 8, poz. 97.
- » Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 września 2008 r., sygn. K 44/07, OTK-A 2008, nr 7, poz. 126.
- » Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 lipca 2009 r., sygn. SK 48/05, OTK-A 2009, nr 7, poz. 108.
- » Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2011 r., sygn. SK 11/09, OTK-A 2011, nr 4, poz. 32.
- » Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 stycznia 2013 r., sygn. P 46/09, OTK-A 2013, nr 1, poz. 3.
- » Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r., sygn. K 1/20, OTK-A 2021, nr 4.

Pozostałe pisma i dokumenty urzędowe

- » Szydło M., *Opinia prawna na temat petycji w sprawie ustawy o świadomym rodzicielstwie*, pismo BAS-WAL-2730/16 z dnia 8 marca 2017 r., [http://orka.sejm.gov.pl/petycje.nsf/nazwa/141/\\$file/141.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/petycje.nsf/nazwa/141/$file/141.pdf), s. 10–11, dostęp: 28 kwietnia 2022 r.

Constitutional standard of protection of the life of a conceived child in the Polish legal order

Keywords: The Constitution of the Republic of Poland, protection of the life of a conceived child, human dignity, motherhood, a democratic state ruled by law, protection of life

Abstract

The chapter aims to reconstruct the constitutional standard of protecting the life of a conceived child based on Article 1, Article 2, Article 18, Article 30 and Article 38 of the Constitution of the Republic of Poland of 1997. The analysis takes into account both the judicature of the Constitutional Tribunal, including the key judgment of May 28, 1997, ref. no. K 26/96, and the judgment of October 22, 2020, ref. no. K 1/20, as well as views expressed in the literature on the subject. The obligation of the legislator to ensure an adequate standard of protection of the life of a conceived child is primarily a consequence of the Article 30 of the Constitution of the Republic of Poland, the obligation to respect and protect the inherent and inalienable human dignity, which is the source of all rights and freedoms. Personal dignity is immanently related to man as a being with a special ontological status, which results from the very fact of belonging to a species. In this context, Article 38 of the Constitution of the Republic of Poland, which states that the Republic of Poland guarantees to every human being – and thus also to an unborn child, regardless of its health condition or circumstances of conception – the legal protection of life. Other provisions of the Constitution are of a subsidiary nature in this context – Article 1, which refers to the Republic of Poland as a common good, Article 2 establishing the principle of a democratic rule of law and Article 18, imposing an obligation on public authorities to, among others, maternity protection and care, i.e. the relationship that is established between a mother and her child already at the moment of karyogamy.